

KOMMENTTI

Olen hyvin iloinen siitä, että **Juhani Pietarinen** pitää **Spinozan Eetiikan** suomennostani kieliasultaan hyvänä ja luotettavasti käännettynä. Siihen nähden on kuitenkin vähän yllättävää, että hän käyttää arvostelussaan näin paljon palstatilaa käännökseeni ”epätarkkuuksien” ruotimiseen. On tietysti erinomaista, että hän on korjannut proposition II.38 todistuksen ja III.1 korollaarin painovirheet, ja pitää myös paikkansa että *intelligere* olisi propositionissa IV.23 ja IV.26 paremmin sopinut kääntää ’ymmärtämiseksi’. Toivoakseni saan mahdollisuuden korjata nämä asiat kirjan uudessa painoksessa.

Useimmissa Pietarisen mainitsemisissa tapauksissa ei kuitenkaan kyse ole epätarkkuuksista, vaan tietoisista käännösvälinoista. Saan tietysti osin syyttää itseäni siitä, että en ole selitysosastossa perustellut riittävän yksityiskohtaisesti jokaista termin valintaani. Ehkä tämä kommentti hieman korjaa tilannetta.

Olen käänöksessäni pyrkinyt vakiinnuttamaan suomenkielisen filosofisen terminologian vielä varsin ohutta traditiota. Spinoza ei oman filosofiansa tarpeisiin ole muodostanut kovinkaan montaa uutta käsitettä, vaan hänen terminologiansa on yleensä sama kuin **René Descartesin** käyttämä, ja Descartes taas ammentaa lähinnä latinankielisestä aristoteelisesta käsitetraditiosta. Omassa suomennostyössäni olen siis ahkerasti konsultoinut sekä J.A. Hollon vanhaa Descartes-käännöstä että Gaudeamuksen parast’ aikaa julkaisemia Aristoteleen koottuja ja pitäytyneet mahdollisuuksien mukaan niiden terminologisissa valinnoissa.

Tärkeä poikkeama Descartesin viljelemästä sanastosta on, että Spinoza ei halua puhua ’sielusta’ (*anima*), vaan käyttää sen sijasta johdonmukaisesti termiä *mens*. Pietarisen mielestä hyvä suomennosvastine olisi ollut ’mieli’ (vertaa Spinozan englanninnokset, joissa *mens* yleensä käännetään ’mind’). Itsekin

Descartes

kallistuin käännöstyöni alussa tähän vaihtoehtoon, mutta ikävä kyllä suomen sanalla ’mieli’ on muitakin merkityksiä, ja nimenomaan filosofisena terminä se on jo ehtinyt vakiintua saksan *Sinn-*sanana vastineeksi merkitysteoreettisissa yhteyksissä. Siksi päädyin lopulta kääntämään *mensin* ’tajunnaksi’, vaikka tämäkään ei ole optimaalinen vaihtoehto. On silti syytä muistaa, että *mens* on Spinozalla — kuten Descartesilläkin — nimenomaan *res cogitans*, eikä siihen tässä mielessä sisälly ’alitajuisen’ käsitettä.

Myös *notiones communes* on ollut hankala käännettävä. Itse termi palautuu todellakin stoalaisen tradition ’kaikille yhteisiin käsitteisiin’ (koinai ennoiai). Spinoza ei kuitenkaan käytä sitä samassa mielessä kuin stoalaiset, joille kyse oli ennen kaikkea ihmisten välisistä, intersubjektiiivisesti yhteisistä käsitteistä. Niinpä niiden olemassaolo mahdollisti stoalaisten mielestä *consensus gentium*-periaatteeseen vetoamisen. Tällainen ”subjektivistinen” tulkinta on vierasta Spinozan filosofian koko hengelle. Kuten Gueroult huomauttaa, *notiones communes* ilmaisee Spinozalla ensisijaisesti olioiden yhteisiä, yleisiä ominaisuuksia ja vasta toissijaisesti ovat ’kaikille (ihmisille) yhteisiä’. Toisin sanoen, niillä on Spinozalla myös ’yleiskäsitteen’ funktio, ei vain ’yhteisen’ käsitteen. Tästä voi varmistua myös vilkaisemalla *Eetiikan* I osan liitettä, missä Spinoza arvostelee ihmisten yleisesti jakamia ennakkoluuloisia käsityksiä Jumalasta — nehan vastaavat juuri niitä ’yhteisiä käsitteitä’ joille stoalaiset aikoinaan antoivat positiivisen merkityksen.

Mitä tulee *cognitio*-sanan kääntämiseen ’tiedostamiseksi’, niin olen päätenyt tähän ratkaisuun, koska olen halunnut varata ’tiedon’ *scientian* (kreikan *episthēmē*) suomenkieliseksi vastineeksi. Näin *tertium genus cognitionis* on ’kolmas tiedostuksen laji’, *scientia intuitiva* taas ’intuitiivista tietoa’ (vrt. II.40 huom. 2, jossa molemmat termit esiintyvät rinnastusten). Vaikka Spinoza ei selvästi erottele sanojen *scientia* ja *cognitio* merkityksiä, on minusta ollut aiheellista saada niiden rinnakkaisuus näkymään myös suomennoksessa. *Scientia* näet on vanhastaan käännetty ’tiedoksi’; jo Saarnaajan sanat Vulgata-raamatunkäännöksessä ”*Qui auget scientiam, auget dolorem*” saivat suomenkieliseksi asukseen ”Joka tietoa lisää, se tuskaa lisää”. *Cognitio* sitävastoin alkaa uuden ajan filosofiassa saada spesifimmän ’totuuden tiedostamisen’ merkityksen (vertaa saksan *Erkennen*).

Pietarinen nojaa Curleyhin katsoessaan, että olisin tulkinnut *Eetiikan* I osan määritelmän 4 ”subjektiiivisesti”. Kuten jo *notiones communes*-termin suomennosvalintaa yllä perustellessani totesin, olen päinvastoin pyrkinyt kautta käännökseeni välttämään Spinozan filosofian subjektivistisia lukutapoja. Mutta Spinozalla itsellään on hyvät perusteet sanoa, että ”attribuutti on sitä, mitä intellekti havaitsee substanssissa ikään kuin (*tanquam*) sen olemusta muodostavana”, koska hän nimenomaan ei hyväksy sitä Descartesin kantaa, että ajattelu ja olottuvaisuus olisivat toisistaan todella eroavia (*realiter distincta*). Ajattelu- ja olottuvaisuusattribuutit eivät Spinozasta todellakaan ole vain subjektiiivisiä, koska ne ilmaisevat adekvaatilla tavalla substanssin olemusta, mutta kuten hän toteaa proposition I.10 huomautuksessa, on silti virheellistä päätellä, ”että ne muodostaisivat kaksi olentoa tai kaksi eri substanssia”.

Kääntäessäni *tanquam*-sanan ’ikään kuin’ on ratkaisuuni vaikuttanut, paitsi Spinozan halu viitata reaalidistinktion näennäisyyteen, myös Spinozan hyvin selkeä toteamus kirjeessä Simon de Vriesille: ”*Idem per attributum intelligo, nisi quod attributum dicitur respectu intellectus, substantiae certam talem naturam tribuentis*” — ”ymmärrän attribuutilla samaa [kuin substanssilla], paitsi että sitä kutsutaan attribuutiksi intellektin suhteen, joka antaa substanssille tietyn kyseisen luonnon” (kirje IX Gebhardteditiossa, osa IV, s. 46).

Spinozan termiä *acquiescentia in se ipso* en suinkaan käänneä ’tyytyväisyydeksi itseensä’, kuten Pietarinen väittää; se on lähes aina suomennettu ’sisäiseksi tyytyväisyydeksi’ (ks. III.30 huom., III.51 huom., III.55 huom., III. aff. määr. 25, III. aff.määr. 28, IV.52, IV.58 huom. jne.).

Muista ”epätarkkuuksista” vain lyhyesti. Useimmat niistäkin ovat tietoisia käännösvälintoja, kuten esim. epämääräisten muotojen käyttäminen propositionissa II.11, II.13, II.38 tod. ja III.7. Kun Spinoza propositionissa II.11 sanoo: ”*Primum, quod actuale Mentis humanae esse constituit, nihil aliud est, quam idea rei alicujus singularis actu existens*”, haluaa Pietarinen tulkita sen niin, että jonkin aktuaalisesti olevan yksittäisolion idea muodostaa (kokonaisuudessaan) ihmistajunnan, ei vain osaa siitä. Mielestäni Spinozan tarkoituksena kuitenkin on ollut sanoa, että näin on vain aluksi (*primum*), esim. kun lapsen tajunta vähitellen alkaa kehittyä, ja tämän täytyy olla nimenomaan olion idea, ei joku muu olion herättämä ajattelun modus (rakkaus, halu jne.), koska idea on ensisijainen (*prior*) näihin muihin ajattelun moduksiin nähden (vrt. II. aks. 2). Vasta kun idea on annettu, voivat muut ajattelun modukset seurata.

Samaten proposition II.38 todistuksessa minusta on ollut paikallaan käyttää epämääräistä muotoa ”sikäli kun hän [Jumala] muodostaa ihmistajuntaa” määrätyn muodon sijasta. Ihmistajunnassa on näet myös epäadekvaattisia ideoita eikä Jumala näin ollen voi muodostaa sitä kokonaisuudessaan sellaisena kuin se on.

Vesa Oittinen